ePublishing

Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

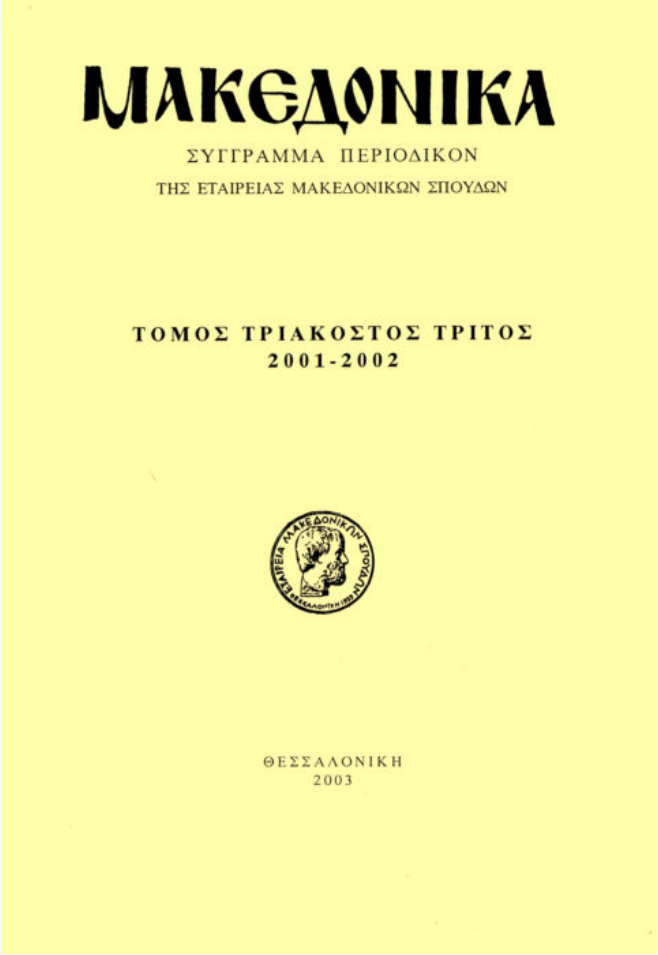

Ι. Δ. Ψαράς, Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: 10.12681/makedonika.294

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Ι. Δ. Ψαράς, Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας. *Μακεδονικά*, *33*(1), 350–352. https://doi.org/10.12681/makedonika.294

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 02/05/2024 17:00:07

ο Μόδης έγραψε για τον Μακεδονικό Αγώνα, χωρίς όμως να κάνει προπαγάνδα, σκιαγραφώντας την εικόνα του άλλου με όρους ανάλογους με αυτούς που παρουσιάζονται οι Έλληνες και μη αρνούμενος τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Μακεδονίας.

Την εικόνα των Εβραίων στη λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης εξετάζει η Φ. Αμπατζόγλου στο άρθρο της «The Image of the Jew in the Literature of Salonica» (σσ. 217-224) υποστηρίζοντας την άποψη ότι οι Εβραίοι αντιμετωπίζονται με τα γνωστά στερεότυπα.

Ως επίμετρο μπορεί να χαρακτηριστεί το άρθρο του καθηγητή Θάνου Βερέμη «The revival of the "Macedonian Question", 1991-1995» (σσ. 227-234) για τις περιπέτειες της ελληνικής πολιτικής σχετικά με την επίλυση των εκκρεμών ζητημάτων στις σχέσεις Ελλάδας-FYROM.

Στον τόμο τίθενται πολλά ζητήματα. Ωστόσο, θα ανέμενε κανείς μια συντονισμένη έρευνα ιστορικών και κοινωνικών ανθρωπολόγων με αξιοποίηση και αξιολόγηση κυρίως πρωτογενών πηγών και δευτερευόντως προφορικών συνεντεύξεων για τη διαδικασία της διαμόρφωσης συλλογικής ταυτότητας στην ελληνική Μακεδονία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΦΕΤΑΣ

Ἰ. Δ. Ψαρᾶς, *Θεωρία καί Μεθοδολογία τῆς Ἱστορίας*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 230.

Ὁ κ. Ἰ. Ψαρᾶς εἶναι ἀναπληρωτής καθηγητής στό τμῆμα Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας τοῦ Α.Π.Θ. καί γνωστός ἐρευνητής θεμάτων ἀναφερομένων στή βενετοκρατία καί τουρκοκρατία στήν Ἑλλάδα, μεταξύ τῶν ὁποίων *Ἀπό τή Θεσσαλονίκη στή Βενετία, Ἱστορία τῆς οἰκογενείας Νιννῆ (17ος-20ός αἰ.). Συμβολή στή μελέτη τοῦ παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1997, πού εἶναι μάλιστα μία ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ε.Μ.Σ. Βεβαίως ὁ συγγρ. εἶναι παλαιός καί ἔμπειρος ἐρευνητής καί αὐτή τήν ἐμπειρία του κατέθεσε σέ ἕνα πολύ χρήσιμο γιά φοιτητές, ἐρευνητές καί φιλίστορες ἔργο. Τό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου κοσμεῖ ἀναπαράσταση μέ τή σημαία τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τήν ὁποία εἶχε ὁ ἴδιος σχεδιάσει καί ἐνετόπισε ὁ μακαρίτης Λέανδρος Βρανούσης σέ χειρόγραφο τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν· τό σχέδιο αὐτό τοῦ Ρήγα δημοσίευσε ὁ Βρανούσης στό *Δελτίο Ἐραλδικῆς καί Γενεαλογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος* 8 (1992) 347-388. Μέ βάση τό σχέδιο τοῦ Βρανούση, ὁ κ. Ψαρᾶς φιλοτιμήθηκε νά ἀναπαραστήσει πῶς θά ἦταν ἡ σημαία τοῦ Ρήγα. Οἱ τρεῖς ὁριζόντιες λωρίδες μέ τά ἀντίστοιχα χρώματα κόκκινο, λευκό καί μαῦρο, ἀπό πάνω πρός τά κάτω, συμβόλιζαν: τό κόκκινο τήν πορφύρα τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἤ τό αἷμα πού χύνεται στούς ἀγῶνες γιά τήν ἐλευθερία, τό λευκό τήν ἁγνότητα τῶν προθέσεων στήν, ἀκόμη, κυοφορούμενη, τότε, ἐπανάσταση ὅλων τῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου καί τό μαῦρο τήν ἀπελπισία τῆς τουρκικῆς σκλαβιᾶς καθώς καί τήν ἀπόφαση τῶν ἐπαναστατῶν νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα. Ἀνάλογη σημαία, μέ ἀντίστροφη τοποθέτηση τῶν ἴδιων χρωμάτων, ὕψωσε καί ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στό Ἰάσιο τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀναπαράσταση τῆς σημαίας τοῦ Ὑψηλάντη ὑπάρχει στό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τῶν G. Arš καί C. Svolopoulos (ἐκδ.), *Alexandre Ypsilanti, Correspondance inédite, 1816-1828*, Thessaloniki 1999.

Ὅσο γιά τό βιβλίο τοῦ κ. Ψαρᾶ, αὐτό μετά τά Προλεγόμενα, περιέχει μία σειρά ἐνδιαφερόντων κεφαλαίων γιά τή θεωρία τῆς Ἱστορίας, καί τή Μεθοδολογία της,

ὅπως: Τί εἶναι Ἱστορία, Τό ἀντικείμενο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας, Ἡ χρησιμότητα τῆς Ἱστορίας, Ἀντιλήψεις γιά τήν ἱστορία, Ὅροι-θέσεις-ρήσεις γιά ἐπεξεργασία, Προβλήματα τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας καί φάσεις τῆς ἐργασίας τοῦ ἱστορικοῦ, Στοιχειώδη βοηθήματα «ἐργαλεῖα» τοῦ ἐρευνητῆ, Βοηθητικά ἔργα (Reference books), Γενικές βιβλιογραφίες, Συλλογές πηγῶν, Εἰδικές βιβλιογραφικές ἐργασίες, Ἀνέκδοτες πηγές καί προσπέλασή τους, Ἀρχεῖα καί ἀρχειονομία, Ἑλληνικά ἀρχεῖα, Εὐρωπαϊκά ἀρχεῖα, Ἄλλα ἀρχεῖα, Βοηθητικές τῆς Ἱστορίας ἐπιστῆμες, Εἰδικοί προβληματισμοί καί ἀσκήσεις: ἀναζήτηση, εὕρεση, ἀνάγνωση, χρονολόγηση, ἐκτίμηση καί σχολιασμός ἱστορικῶν ἐγγράφων.

Ὁ κ. Ψαράς, μεταξύ τῶν ἄλλων, ἐξετάζει τά ἀρχεῖα τῆς Ἀττικῆς, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καί τοῦ Ἰονίου, τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Κρήτης, τῆς Μακεδονίας κ.λπ. Ξεχωριστό ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά μακεδονικά ἀρχεῖα, ὅπως τό Ἱστορικό τῆς Βέροιας, τῆς Ἔδεσσας, τά ἀρχεῖα τῆς Θεσσαλονίκης (Ἱστορικό Ἀρχεῖο Μακεδονίας, Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, Ἀρχεῖο Ἰνστιτούτου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἱδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικό Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Νεότερης Ἱστορίας στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ καί Ρωμαϊκοῦ Δικαίου στή Νομική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς στήν Πολυτεχνική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Λαογραφικοῦ καί Ἐθνολογικοῦ Μουσείου Μακεδονίας, Ἱστορικό Ἀρχεῖο Προσφυγικοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Δήμου Καλαμαριᾶς, Ἀρχεῖο τοῦ Μουσείου Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, Ἀρχεῖο τοῦ Ἱδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, κ.λπ.). Ἀρχειακές μονάδες μέ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, μολονότι μικρές, εὑρίσκονται στήν Καβάλα, τήν Κατερίνη, τήν Κοζάνη, τό Λέχοβο, τή Νέα Ζίχνη, τίς Σέρρες.

Στά ἰδιωτικά ἀρχεῖα ὁ συγγρ. ἀναλύει ὡς παράδειγμα τά περιεχόμενα τοῦ σπουδαίου ἀρχείου τοῦ Π. Α. Ζάννα, στά ἐκκλησιαστικά: τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο, τῆς μονῆς Ἁγίας Λαύρας στά Καλάβρυτα, τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τῶν Μετεώρων, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Κωνσταντινούπολη κ.ἄ. Ἀπό τά εὐρωπαϊκά ἀρχεῖα ἐνδιαφέρον, γιά τόν Νέο Ἑλληνισμό, παρουσιάζουν τῆς Ἰταλίας (Βενετία, Βατικανό, Ρώμη, Πάδοβα, Τεργέστη κ.ἄ.), τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πολωνίας, τῆς Αὐστρίας κ.ἄ. Ἀναλόγου ἐνδιαφέροντος εἶναι τά ἀρχεῖα τῶν Η.Π.Α., τῆς Μάλτας, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τοῦ Ο.Η.Ε. καί ὁπωσδήποτε τά ἀπροσπέλαστα, ὥς σήμερα, γιά πολλούς λόγους, ὀθωμανικά ἀρχεῖα.

Σημαντικές εἶναι οἱ πληροφορίες πού παρέχει ὁ κ. Ἰ. Ψαρᾶς γιά τίς βοηθητικές ἐπιστῆμες (Παλαιογραφία, Διπλωματική, Ἐραλδική, Γενεαλογία, Ἱστορική Γεωγραφία). Στό κεφάλαιο τῶν εἰδικῶν προβληματισμῶν καί ἀσκήσεων ἐξετάζονται ἡ ἑλληνική καί λατινική ἀρίθμηση, συστήματα χρονολογήσεως, οἱ ἀττικοί μῆνες μέ ἀντιστοιχίες γιά τίς ἑπόμενες περιόδους, ὥς σήμερα, τό ἔτος ἀπό κτίσεως κόσμου, ἡ ἰνδικτιών (μέ πίνακες), οἱ ἐνθυμήσεις, τά πασχάλια, οἱ μικρογραφίες, τά ἡμερολόγια (ἰουλιανό, γρηγοριανό, γαλλικό ἐπαναστατικό, διηνεκές (μέ πίνακες), ἡ κρυπτογραφία. Ἀπό τήν ἄλλη, φωτογραφίες ἱστορικῶν ἐγγράφων καλοῦν τόν ἀναγνώστη νά ἀσκηθεῖ παλαιογραφικά. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι πλούσια, ἐνημερωμένη καί ἐξειδικευμένη.

Ὁ συγγρ. παρουσιάζει τίς ἀπόψεις μέ ἁπλό καί κατανοητό τρόπο, ἀλλά καί μέ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον, ἀκόμη καί γιά πράγματα πού εἶναι τεχνικῆς φύσεως (ὅπως οἱ χρονολογήσεις καί τά ἡμερολόγια). Τά ἐπιχειρήματα τοῦ συγγρ. πείθουν μέ τήν εἰλικρίνεια καί τήν ἀντικειμενικότητά τους. Ἀπό τήν ἄλλη, θά μποροῦσε νά εἶναι πιό ἀναλυτικός παρέχοντας τή βιβλιογραφική ἐνημέρωση γιά ὁρισμένα, κατά τήν ἄποψή μας, ἐπαρχιακά ἀρχεῖα πού καί ἄγνωστα εἶναι στούς πολλούς, ἀλλά, ὁπωσδήποτε χρή-

σιμα γιά τούς ἐνδιαφερομένους νά τή χρησιμοποιήσουν. Τέλος, τό βιβλίο τοῦ κ. Ἰ. Ψαρᾶ εἶναι ἕνα πολύ καλό βιβλίο, πού διαβάζεται μέ ἐνδιαφέρον, ἀλλά καί πολλαπλῶς χρήσιμο γιά τόν μελετητή τῆς Ἱστορίας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἡ Ὀθωμανική Διοίκηση καί ἡ Ἐκπαίδευση τοῦ Γένους*, Κείμενα - Πηγές 1830-1914, σειρά Ἱστορικό Ἀρχεῖο Νεοελληνικῆς Ἐκπαίδευσης - ἐκδ. οἶκος Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 825.

Σκοπός τῆς πολυσέλιδης αὐτῆς μελέτης τῆς συναδέλφου κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου εἶναι: α. νά κωδικοποιήσει γνωστές καί ἀπρόσιτες πηγές γιά τόν ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἐκπαιδευτικοῦ κέντρου ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων· β. τόν οἰκουμενικό χαρακτήρα του ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικισμῶν τοῦ 19ου αἰ. καί τῶν τάσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας νά ἀφαιρέσει τήν ἐθναρχική φυσιογνωμία του· γ. νά ἀναδείξει τή λειτουργία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μηχανισμοῦ του σέ ὅλο τό γεωγραφικό φάσμα πού κάλυπτε ἡ πνευματική του ἐξουσία· δ. νά παρουσιάσει τόν συντονιστικό του ρόλο στή δράση τῶν κατά τόπους μητροπόλεων, κοινοτήτων καί φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων· ε. νά ἐξετάσει τήν ἐκπαιδευτική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τούς διδασκάλους, τά σχολικά προγράμματα, τά σχολικά βιβλία κ.λπ.

Ἡ μελέτη, ἤ καλύτερα συλλογή, ὅπως τή χαρακτηρίζει ἡ συγγρ., χωρίζεται σέ δύο μέρη: τό πρῶτο εἶναι τά κείμενα μέ τό νομοθετικό, θεσμικό, διοικητικό πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης· τό δεύτερο εἶναι ἡ ὀργάνωση καί ἡ λειτουργία τῶν σχολείων. Ἡ χρονική περιοχή πού καλύπτει ἡ μελέτη, 1830-1914, δεικνύει τό μέν 1830 τήν ἀρχή τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τό δέ 1914 τήν ἀπαρχή τῆς νέας πραγματικότητος πού ἐμφανίζεται μέ τούς Βαλκανικούς Πολέμους καί τόν Α΄ Μεγάλο Πόλεμο καί τή συνακόλουθη παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου στίς ἀπελευθερωθεῖσες περιοχές. Ἡ συλλογή τοῦ ὑλικοῦ ἀπήτησε κόπο καί χρόνο πολύ, ἐφ' ὅσον τά κείμενα ἐντοπίσθηκαν σέ ἕνα πλῆθος ἁρμοδίων πηγῶν πού ἐντάσσονται στά πλαίσια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί αὐτῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Περιοδικές ἐκδόσεις καί αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλά καί ἄλλες συναφεῖς ἐκδόσεις φορέων καί προσώπων ἀποτέλεσαν τίς πηγές, ἐπί τῶν ὁποίων βασίσθηκε ἡ συλλογή τοῦ ὑλικοῦ ὅπως: ἡ *Ἐκκλησιαστική Ἐπιθεώρηση* (1873-1884), ἡ *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια* (1880-1914), τό περιοδικό τοῦ *ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* (1872-1914), τά νομοθετικά κείμενα τοῦ Δ. Νικολαΐδου, *Ὀθωμανικοί Κώδικες* (Κ/πολις 1890), *Οἱ κανονισμοί τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους*, ἐπιμ. Χ. Κ. Παπαστάθη (Θεσσαλονίκη 1984), οἱ τόμοι πού ἀφοροῦν τό προνομιακό ζήτημα, *Τά κατά τό ζήτημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων* (Κ/πολις 1884) καί *Ἔγγραφα μεταξύ Ὑψηλῆς Πύλης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τήν λύσιν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τοῦ τε προνομιακοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ* (Τεργέστη 1891), ἡ *Συλλογή Πατριαρχικῶν καί τῶν Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, Πατριαρχικῶν Ἀποδείξεων καί Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας*, ὑπό Ἰ. Σταυρίδου (Κ/πολις 1900), ὁ τόμος τῶν Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας (1896-1914) πού σώζεται στήν Πατριαρχική βιβλιοθήκη χωρίς τίτλο καί τέλος τά χειρόγραφα Πρακτικά τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.